

KÜRESEL ENERJİ POLİTİKASINDA BALKAN JEOPOLİTİĞİ VE ENERJİ GÜVENLİĞİ PARADİGMASI

AB ve Balkanlar Uzmanı, Güney Ferhat BATI

Girne Amerikan Üniversitesi, Politika ve Uluslararası Çalışmalar Doktora Programı

Özet

Balkanlar diğer bölgelerle karşılaştırıldığında (Ortadoğu, Orta Asya ve Kafkaslar gibi) enerji kaynakları açısından zengin bir bölge değildir. Bu nedenle Balkanların enerji bağlamında, büyük ülkelerin stratejik çıkarlarının merkezinde değil çevresinde yer aldığı söylenebilir. Bununla birlikte Balkanların doğrudan enerji üretimi ile olmasa bile enerjinin taşınması konusunda önemli bir konumda olduğunu iddia etmek mümkündür. Balkan ülkeleri, dünya petrol rezervlerinin %56,6'sına sahip Orta Doğu ile dünya doğalgaz rezervlerinin %30,6'sını barındıran eski Sovyetler Birliği ülkelerine oldukça yakın bir coğrafyada bulunmaktadır. Balkanlar ayrıca büyük ekonomilere sahip, enerjinin yoğun kullanıldığı tüketici ülkelere de komşu konumdadır. Balkan ülkelerinin sanayileşme ve değişen yaşam şartları bağlamında enerji ihtiyacının her geçen gün arttığı görülmektedir. Bu bağlamda, enerji "*Küresel Enerji Politikası*" ve "*Balkan Jeopolitiği*"nde önem arz eden bir konumdadır. Bu konum Rusya-Ukrayna arasında oluşan krizden sonra hem Küresel Güçler hem de Avrupa için daha fazla önemsenmektedir. Çünkü dünyanın sayılı mevcut "*Enerji Boru Hatları ve Projeleri*" Balkan coğrafyasından geçmektedir. Bu da "*Enerji Güvenliği Paradigması*"nda Balkanların önemini göstermektedir. Bu çalışmamızda, Balkan Kavramı ve Jeopolitiği; Küresel Enerji Politikası ve Güvenliği; Balkanların Enerji Güvenliği ve Paradigması analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Balkanlar, Balkan Jeopolitiği, Enerji Politikası, Enerji Paradigması, Enerji Güvenliği

GLOBAL ENERGY POLICY BALKAN GEOPOLITIK AND ENERGY SAFETY PARADIGMA

Abstract

When the Balkans are compared to other regions (such as the Middle East, Central Asia and the Caucasus), they are not rich in energy resources. For this reason, it can be said that the Balkans are in the energy context, not in the center of strategic interests of big countries but in the periphery. It can be argued, however, that the Balkans are in an important position in terms of the transfer of energy, even if not directly by energy production. The Balkan countries are very close to the Middle East, which has 56.6% of the world's oil reserves and 30.6% of the world's natural gas reserves, in a geographical area very close to the former Soviet Union countries. The Balkans are also adjacent to the consumer countries, which have large economies and where energy is heavily used. It seems that the energy needs of the Balkan countries are increasing day by day in the context of industrialization and changing living conditions. In this context, energy is in a position of importance in the "Global Energy Policy" and "Balkan Geopolitics". This position is more important for both the Global Forces and Europe after the crisis between Russia and Ukraine. Because the world's current "Energy

Pipelines and Projects" pass through Balkan geography. This demonstrates the importance of the Balkans in the "Energy Security Paradigm". In this work, Balkan Concept and Geopolitics; Global Energy Policy and Security; The Energy Security and Paradigm of the Balkans will be analyzed.

Key Words: Balkans, Balkan Geopolitics, Energy Policy, Energy Paradigm, Energy Security

Giriş

Balkan jeopolitiği artan enerji ihtiyacını yakın coğrafyadaki kaynaklardan karşılamanın çeşitli yollarını bulmakla birlikte, önemli bir pazarın kavşak noktasında yer alan Balkanlar için en iyi alternatifin boru hatları ile enerjinin taşınması yöntemi olarak görülmektedir. Bu yöntem Balkanları, boru hatları diplomasisinin merkezine taşımakta ve enerji politikalarında petrol ve doğalgaz boru hatlarını ön plana çıkarmaktadır. Enerjinin gerek arz gerek talep güvenliğinin sağlanması, özellikle günümüzde, karşılıklı bağımlılık temelinde şekillenen dış politika açısından büyük önem taşımaktadır. Enerji güvenliği kavramının tanımı konusunda genel bir fikir birliği olduğunu söylemek zordur. Uluslararası Enerji Ajansı'nın yayınladığı bir raporunda enerji güvenliğini, belirli bir fiyattan arzın fiziksel temin açısından talebi karşılması şeklinde tanımlamaktadır (Aydın Koyuncu, 2016:349). Bu bağlamda Balkanlar için "*Enerji Paradigması*" önem arz etmektedir. Buda Rusya-Ukrayna arasında oluşan krizden sonra hem Küresel Güçler hem de Avrupa için daha fazla önemsenmektedir.

1. Balkan Kavramı ve Jeopolitiği

Balkanlar; Avrupa Kıtası'nı oluşturan coğrafyanın güney bölümünde yer aldığı bölgeye verilen addır. Bu sebeptendir ki bazı araştırmalarda Balkanlar için Güney Doğu Avrupa kavramı da kullanılabilir. Balkan coğrafyasının kuzey sınırını, Avrupa'nın orta hattını doğu-batı istikametinde ikiye bölen Tuna ve Sava nehirleri oluşturmaktadır. Balkan Yarımadası olarak da adlandırılan bu bölge, Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Sırbistan, Kosova, Karadağ, Makedonya, Arnavutluk, Bulgaristan, Romanya ve Moldova gibi ülkelerin sınırlarıyla tarif edilebilir. Bu sınırlar itibarıyla oluşturulan bölge, böyle tarif edilmesinden farklı olarak, coğrafi sınırlandırmadan ziyade ülkelerin sınırları gösterilerek sınırlandırılmış bir Balkanlar olarak da tarif edilebilir. Bu sınırlandırmaya göre Balkanlar kuzeybatıdan İtalya, kuzeyden Avusturya ve Macaristan, kuzey ve kuzeydoğudan Ukrayna, güneyden de Yunanistan ve Türkiye ile çevrilmiştir (www.britannica.com). İtalya'nın %0,2'si,

Slovenya'nın %27'si, Romanya'nın %9'u Balkan coğrafyası toprakları içerisinde kalmaktadır. Balkanların batı tarafı Adriyatik denizine, doğu tarafı ise Karadeniz sınırına tekabül etmektedir. Güney sınırı, Türkiye'nin Batı Trakya tarafına uzanmakta, toplum yüzölçümünün %27'sine tekabül eden kısmını ise Yunanistan oluşturmaktadır. Bu özellik Balkanlar'a güney kısmında Ege ve İyon denizleri hattından Akdeniz'e çıkış üstünlüğü de elde etmesini sağlamaktadır (Karpat, 2003:16).

Balkan Yarımadası, Türkiye'nin toprakları içerisinde yer alan Trakya Yarımadası olmak üzere, Arnavutluk, Bulgaristan, Yunanistan, Bosna-Hersek, Sırbistan, Karadağ, Kosova, Hırvatistan, Slovenya, Makedonya ve Romanya ülkelerini de kapsamaktadır. Türkiye'nin toprakları olan Trakya Yarımadası, 23.764 kilometre kare yüzölçümüyle Balkan Yarımadası'nda bulunmaktadır. Türkiye'nin bulunduğu sınırlar göz önüne alındığında bir Balkan ülkesi olmadığı söylenilebilir. Balkan ülkelerinin toplam yüzölçümü 764.628 kilometre kare'dir. Buna Trakya toprakları da dahil edildiğinde 788.392 kilometre kare'yi bulabilmektedir. Balkanların dokuz ülkesinin 1995 yılı itibari ile toplam nüfusu 69,4 milyon olarak belirtilmişken, on yıl sonra yani 2005 yılında toplam nüfus 67,4 milyona düşmüştür ki bu durum bizlere Balkanlar'ın jeopolitik olarak sıcak bir çatışma bölgesi olduğunu göstermektedir. Bu çatışma ortamının getirdiği sonuçlar, bölgenin hızlı bir şekilde dışarıya göç vermesine neden olmaktadır (Özey, 2013:271).

Balkanlar, sıcak denizlere çıkış imkânı verebilen coğrafi özelliğinin yanında tarih sahnesinde yüzyıllarca Balkanları, elde edebilmek ve tutabilmek mücadelesi var olmuştur. Bu mücadele ortamı Balkanların önemli bir bölge olduğunu bizlere gösterebilmektedir. Bu nedenlerle 20. yüzyılın başından itibaren yaşanan savaşların en uzun olanları ve şiddetli ağır kayıpların verildiği dönemler bu topraklarda sürmüştür ve ne yazık ki sürekli olarak işgale ve baskıya dayalı bir mücadele bu bölgede var olmuştur. Soğuk Savaş Dönemi'nde Sovyet Sosyalist devleti tarafından Mackinder'in Kara Hakimiyet Teorisine dayalı jeopolitik algılaması ile Batı'nın Spykman tarafından geliştirilen Rimland'ın karşı jeopolitik anlayışının izlerini ve delillerini burada açık görmek mümkündür. Bu kutupsal güç mücadelesinin en şiddetlisi yine bu coğrafya üzerinde yaşanmış ve bu mücadelenin en fazla Balkan toplumlarını etkileyecek şekilde Batı toplumunun zaferi ile sonuçlandığı görülmektedir. Soğuk Savaş Dönemi'nin sona ermesinin ardından güç mücadelesi anlayışının arka planına enerji

kaynaklarına ve bu kaynakların dünya piyasalarında dolaşımının olabilmesi için kullanılabilir rotaların kontrolü gündem oluşturmuştur. Bu gündem ile birlikte Batı Avrupa'nın enerji ihtiyacının karşılanması kapsamında Ortadoğu ve Hazar Havzasında bulunan enerji kaynakları için en uygun rotanın yine Balkan coğrafyası olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır (Özgöker ve Batı, 2016:33-34). Bu nedendir ki Balkanlar, 21.yy başından itibaren yeniden güç mücadelelerinin yaşandığı bir bölge haline dönüşmektedir. Balkanlar, mücadele sahası kapsamında da stratejik bir konum kazanmıştır.

Soğuk Savaş Dönemi sonrasında iki kutuplu dünya düzeninin bozulması ile Balkan coğrafyasını da ilgilendiren birçok önemli değişkenlerin ortaya çıktığı görülebilmektedir. Bu değişkenlerin başında, Batı Avrupa'nın Sovyet Sosyalist devleti tehdidinden kurtulması, Avrupa kıtası için çok önem taşıyabilen enerji kaynaklarını kontrol edebilmek, Balkanlardaki etnik kökenli milliyetçi çatışmalar olarak belirtilebilir. Bu değişkenlerin hepsine bakıldığında ise, Balkan Coğrafyası'nın stratejik önem taşıyan bir konumda olduğu gerçeğini göstermektedir. Savaş sonrasında başlayan yeni dönem Balkanları da yeni bir jeopolitik yapıya kavuşturmuştur (Arı ve Pirinççi, ty:1-3).

2. Küresel Enerji Politikası ve Güvenliği

Enerji, bir ülkenin ekonomik ve sosyal gelişmesinin, en temel ve sürükleyici gereksinimlerinden biridir. Enerji politikaları, ülkelerin doğal kaynak ve yetişmiş insan gücü potansiyelini temel alarak; tüketimin bilimsel olarak tahminini, üretimin buna göre planlanmasını, enerji üretiminin kesintisiz, güvenli, ucuz, temiz, kaliteli ve sürdürülebilir biçimde sağlanmasını ve kaynakların çeşitlendirilmesini hedefleyen planlı bir süreçle belirlenmelidir. Enerji güvenliği, ekonomik güvenliğin ve ulusal güvenliğin yaşamsal unsurlarındandır. Enerji güvenliği kavramı; enerji üretim, iletim ve dağıtım sistemlerinin alt yapısına yönelik olası terörist saldırılardan, yatırım eksikliklerinin doğuracağı kesintilere, kasırgaların doğuracağı engellerden ambargolara, grevlerden lokavtlara, iç savaştan işgale kadar birçok olasılığı birlikte değerlendirmemizi gerekli kılan geniş kapsamlı bir kavramdır. Enerji, stratejik bir sektördür. Dünyadaki paylaşım savaşları ve işgallerin en temel nedenlerinin başında, doğal kaynakların ve bunların taşıma yollarının ele geçirilmesi, ticaretinin kontrolü savaşımı yatmaktadır. Başta, dünyada tüketilen birincil enerji

kaynaklarının ve ham petrolün % 25'ini bir başına tüketen ABD olmak üzere büyük tüketiciler, sınırlı doğal kaynakların ve taşıma yollarının kontrolü için, her şeyi göze aldıkları bir savaşı yıllardır sürdürmektedirler (Pamir; ty:16). Günümüz uluslararası siyasetine yön veren en önemli etkenlerden biri olan enerji, uluslararası sistemi ve güvenliği önemli ölçüde etkileyen temel bir dinamik halini almıştır. Çünkü dünya enerji üretiminin büyük bir bölümü gelişmekte olan ülkelerde gerçekleşirken, üretilen bu enerjinin yine büyük bir bölümü gelişmiş ülkelerde tüketilmektedir. Gelişmiş ülkeler ürettiklerinden çok daha fazlasını tüketmektedirler. Bu nedenle üretilen enerjinin gelişmekte olan ülkelere doğru bir transferi söz konusu olmaktadır. Sanayileşmiş ülkelerin enerji politikalarının temelini geliştirmekte olan ülkeler ve bu coğrafyalardaki enerji kaynakları, oluşturmaktadır. Fosil yakıtlı enerji kaynaklarının ülkeler arasında güvenli olarak kesintisiz alınıp satılması (enerji arzı güvenliği), uluslararası sistemde savaşlara neden olan olabilen jeopolitik dengeleri etkileyen ve tehdit algılamalarını değiştiren büyük bir sorun niteliğindedir (Kunt Akın, 2006:3).

Dünya ekonomilerinde, 1973-74 yıllarında OPEC üyesi ülkeler tarafından ham petrol fiyatlarının tek yanlı olarak büyük oranda arttırılması ve bunun uzun dönemli olumsuz ekonomik ve sosyal etkileri nedeniyle enerji ve enerjiye ulaşımın sosyo-ekonomik boyutu ve önemi net olarak kavranmıştır. Uluslararası Enerji Ajansı ile enerji sistemleri arasında başlatılan büyük dönüşüm özellikle, sanayileşmiş ülkelerin geçmişteki büyük krizlere yakalanma olasılığını düşürmektedir. Bu ülkeler, geçmişte gördükleri yüksek petrol fiyatları nedeniyle yaşadıkları sıkıntıları bertaraf etmek için, alternatif enerji kaynaklarına yönelme çabaları yanında, AR-GE harcamalarını başta enerji sakıngan teknolojilere yönelme ve enerji verimliliğini arttırmak olmak üzere petrol tüketimlerini azaltıcı politikalar uygulamaktadırlar. Günümüzde, ulaştırma sektörünün dünya genel enerji tüketimindeki payının %20 olduğu, bunun da 3/4'ünün karayolu taşımacılığına gittiği ve karayollarında seyahat eden taşıtların temel yakıt olarak hâlâ petrol kullanıldığı görülmektedir. Hidrojen, elektrik ya da metanol/etanol gibi enerji kaynaklarının ulaştırma araçlarında petrolü ikame edecek ekonomik bir alternatif yakıt bulunamadığı veya bu alternatiflere dayalı yakıt hücreleri benzeri bir teknolojik devrim yaşanmadığı sürece, bu yüzyılın en azından ilk yarısında petrolün öneminin azalacağını ileri sürmek mümkün değildir (Belet, 2013:1000).

Bugün dünyada tüketilen birincil enerjinin yaklaşık %90'ı, üç fosil kaynak (petrol, doğal gaz ve kömür) ile karşılanmaktadır. OECD'nin bir kuruluşu olan Uluslararası Enerji Ajansı'nın yaptığı değerlendirmelere göre, küresel enerji talebi 2030 yılına kadar, bugüne oranla %50 kadar artacaktır. Söz konusu çalışmanın referans senaryosuna göre, petrol, kömür ve doğal gazın toplam birincil enerji kaynakları içindeki paylarında bir azalma söz konusu olmayacaktır. Üç fosil yakıtın toplam içindeki paylarının, gene %90 civarında olması beklenmektedir. Yenilenebilir kaynaklarla nükleerin, küresel ölçekte bir ağırlığı olacak oranlarda teşvik edilmemeleri halinde, referans senaryo, gerçekleşme olasılığı en yüksek senaryo olduğundan; petrol, doğal gaz ve kömürün mevcut egemenliklerinin sürmesi de en azından önümüzdeki on yıllarda kaçınılmaz görünmektedir. Dolayısı ile söz konusu yakıtların öncelikle (varsa) yerli kaynaklardan, bunun yetersiz kaldığı durumlarda ise, mümkün ve en uygun kaynaklardan (ülkelerden) temini ve kaynakların dengeli bir biçimde çeşitlendirilmesi hususları, ithalata bağımlı ülkelerin enerji politikalarının en önemli belirleyici unsurlarıdır. Ancak, alternatif politikaların uygulanması halinde, 2030'daki enerji tüketim profilinin, önemli oranda yenilenebilir kaynakların (hidroelektrik dâhil) ve nükleerin paylarının artması, toplam enerji tüketiminin ise azalması yönünde değişebileceği de öngörülmektedir. Bu hususa, sadece değinmekle yetineceğiz. Söz konusu alternatif politikaların küresel ölçekte etki yaratabilecek yaygınlıkta kabulü ve uygulanmaları, sadece politik değil, o politikaları belirleyen en önemli unsurlar arasında yer alan ekonomik ve sosyal nedenlerden dolayı da, olanaksız değilse de, zor görünmektedir (Pamir, ty:11-12).

3. Balkanların Enerji Güvenliği ve Paradigması

Slovenya hariç, eski Yugoslavya ülkeleri ve Arnavutluk'tan oluşan coğrafyayı günümüzde 'Batı Balkanlar' ismi altında adlandırmak moda haline gelmiştir. Böyle bir sınıflandırma ile bölge siyasî ve ekonomik açıdan Bulgaristan ve Romanya'nın da gerisinde yerleştirilmektedir. 2002 yılının sonu itibariyle Batı Balkanlar'ın GSYİH'sı, Avrupa Birliği ortalamasının sadece %0,6'sına denk gelmekteydi. Bölgenin enerji durumu incelendiği zaman, ilk göze çarpan husus, fosil enerji kaynaklarından petrol ve doğal gaz rezervlerinin çok az olması ve bölgenin bununla ilgili ihtiyacının çok büyük bir kısmını ithalat yoluyla karşılıyor olmasıdır. U.S. Energy Information Administration'a göre Batı Balkanlar'ın ispatlanmış petrol rezervleri yaklaşık 335 milyon varildir. Avrupa kıtasının toplam ispatlanmış petrol rezervleri ise 18,7

milyar varildir. Batı Balkanlar'daki 335 milyon varilin 165 milyonu Arnavutlukta, 92 milyonu Hırvatistan'da, 77 milyonu da Sırbistan ve Karadağ'da bulunmaktadır. Petrol üretimi ise çok düşük seviyelerdedir. Bütün bölgede 2001'de günlük ortalama 53.300 varil üretilmekteydi. Bunun en büyük kısmını Hırvatistan üretmekteydi. Diğer taraftan 2000 yılında Batı Balkanlar'daki petrol tüketimi günlük 247 bin varildi. Kısacası Batı Balkanlar petrol ihtiyacının çok büyük bir kısmını ithalat yoluyla karşılamaktadırlar. Aynı kaynağın verilerine göre Batı Balkanlar'ın ispatlanmış doğal gaz rezervleri 3 trilyon ft³'ün biraz üzerindedir. Bunun %60'ı Sırbistan ve Karadağ'da, yaklaşık %40'ı da Hırvatistan'da bulunmaktadır. Geri kalan çok küçük bir miktar ise Arnavutluk'a aittir. Bölgenin 2000 yılındaki toplam doğal gaz tüketimi 169 milyar ft³ iken, bunun %50'sinden fazlası ithalat yoluyla karşılanmıştır. Doğal gazın neredeyse tamamı Rusya'dan ithal edilmektedir (Türbedar, 2003:217).

Balkan ülkelerinde doğalgaz alanında en büyük aktörün Rusya olduğu görülmektedir. Arnavutluk hariç, Balkan ülkelerinin tamamının Rusya ile doğalgaz bağlantıları bulunmaktadır. Rus doğalgazı Balkanlar'a iki rota üzerinden ulaşmaktadır. Birincisi Rusya'yı Macaristan ile bağlayan, buradan da eski Yugoslavya ülkelerine uzanan Trans Sibirya Doğalgaz Boru Hattı'dır. İkincisi ise Rusya'dan Ukrayna, Moldova, Romanya ve Bulgaristan'a, Bulgaristan üzerinden ise Türkiye, Makedonya ve Yunanistan'a uzanan Trans-Balkan doğalgaz boru hattıdır. Bu hat Ukrayna üzerinden gelen Brotherhood'un bir koludur. Rus doğalgaz ihracatının artırılması açısından Bulgaristan, coğrafi anlamda transit ülkelerden biri olarak da ön plana çıkmaktadır. Her yıl yaklaşık 14 milyar m³ Türkiye'ye, 3 milyar m³ civarında Yunanistan ve Makedonya'ya gaz taşıyan Trans Balkan Boru Hattı'nın güney kolu Bulgar toprakları üzerinden geçmektedir. Bu belirtilen miktarlar Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) dışındaki ülkelere ihraç edilen Rus gazının %15'ini oluşturmaktadır. Rusya'nın enerji politikalarında Bulgaristan ile ilgili üç stratejik nokta bulunmaktadır. Bunlardan ilki Burgaz-Dedeağaç petrol boru hattı, ikincisi Belene nükleer enerji santrali ve üçüncüsü Güney Akım Doğalgaz Boru Hattı Projesi'dir. Bulgaristan özellikle 2000'lerin ortalarına kadar ki süreçte, doğalgaz bağımlılığı nedeniyle, Rusya'dan farklı alternatifler geliştirmek yerine Rus doğalgazını transit etme ile ilgili kapasitesini arttırmaya çalışmıştır. Ancak Bulgaristan bunu yeni boru hatları döşeme yoluyla da değil, daha çok mevcut boru hatlarının kapasitesini geliştirmek ile yapmaya uğramıştır. Nitekim Gazprom ile 1998'de imzalanan bir anlaşma gereğince, Bulgargaz transit kapasitesini

artırmayı kabul etmiştir. 2000 yılında Bulgaristan Türkiye, Yunanistan ve Makedonya'ya yaklaşık 423 milyar m³ Rus doğalgazını transit olarak ihraç etmiş, bunun en büyük payı ise 388 milyar m³ olarak Türkiye'ye ait olmuştur. Yine 24 Ocak 2003'te Rusya ve Bulgaristan arasında imzalanan bir başka anlaşma gereğince, Rus doğalgazının Bulgaristan üzerinden diğer Balkan ülkelerine ihraç edilme kapasitesinin artırılması hususunda beraber çalışmaların yürütülmesi üzerinde durulmuştur. Balkanlar'a yönelik doğalgaz ihracatında Rusya'nın Bulgaristan'ı çok önemseydiği söylenebilir. Rusya, Bulgaristan'a coğrafi anlamda önem vermekte ve Bulgaristan'ı enerji koridoru olarak nitelendirmektedir (Aydın Koyuncu, 2016:357-358).

Romanya ve Bulgaristan'ın AB'ye katılmasına çok büyük önem verilmiştir. Çünkü AB ülkelerinin büyüyen enerji ihtiyacına ilk etapta mevcut politikalarla çözüm geliştirememesi ve bu ihtiyacın karşılanmasında Hazar enerji kaynaklarının Rusya Federasyonu (RF) kontrolünde AB'ye baskı amaçlı kullanılmasının önüne geçilecek çözümler üretilmesi, AB için öncelik arz etmiştir. Bu nedenle de bu iki ülkenin AB'ye dâhil olması ile AB'nin Karadeniz'e doğu Balkanlar üzerinden çıkış sağlaması mümkün olmuştur. Böylece Karadeniz üzerinden Kafkaslar güzergâhından Hazar'a el atarak enerji kaynaklarının bu hat üzerinden kesinti ve kısıntı olmadan AB topraklarına ulaştırılması, hayati öneme haiz bir Balkan-AB enerji jeopolitiği olarak ortaya çıkmıştır. Bu jeopolitik yapılaşmanın sonucunda RF'nun enerji baskısından kurtulmaya imkân verecek önemli projeler Balkanlar üzerinden Avrupa'ya enerji aktarımlı olacak şekilde (*Türkiye'den Arnavutluk-Adriyatik denizi- İtalya güzergâhından Trans Adriyatik Doğalgaz Projesi, Türkiye-Yunanistan-Bulgaristan güzergâhından Avrupa'ya Anadolu geçişli doğalgaz projesi, Türkiye-Yunanistan-İtalya üzerinden Avrupa'ya Doğalgaz hattı projesi gibi*) planlanmaya ve uygulanmaya başlanılmıştır). Bunların içinde de en önemlisi olarak kabul edilen Orta Doğu ve Hazar bölgeleri doğalgaz rezervlerini Avrupa pazarlarına bağlamayı öngören Türkiye-Balkanlar (Bulgaristan-Romanya)-Macaristan-Avusturya güzergâhı üzerinden Avrupa'ya ulaşacak Nabucco doğalgaz boru hattı projesi uygulama alanına konulmuştur. AB'nin Doğu Avrupa'daki eski SSCB cumhuriyetlerini içine alan genişlemesinden sonra Balkanlara yönelmesi ve "*Karadeniz Jeopolitiği*"ne çıkış sağlayacak şekilde Balkanların doğusunu kapsayan Romanya ve Bulgaristan'ı bünyesine alarak genişleme politikası, AB'nin büyüyen enerji ihtiyacını kısıtlama olmadan karşılamaya yönelik geliştirmiş olduğu Balkan enerji

jeopolitiğinin bir parçası olduğu değerlendirmesini yapmak gerekmektedir. Böylece AB, uygulama alanına koyduğu bu jeopolitik yaklaşımın doğal bir sonucu olarak Balkanlar coğrafyasının önemli bir bölümüne sahiplenmiş ve tarihinde ilk deha herhangi bir kısıtlama olmadan Karadeniz'e Balkan coğrafyası üzerinden çıkış imkânı elde etmiştir (Kodaman ve Birsnel, 2014:56-57).

Balkanlar'ı ilgilendiren başka bir önemli proje Hırvat şirketi 'Jadranski Naftovod (JANAF)' tarafından işletilmekte olan 'Adria' isimli ham petrol boru hattının akış yönünün değiştirilmesiyle, Rusya'dan Macaristan'a doğru uzanan 'Druzhba' boru hattıyla birleştirilmesidir. Bu konuda Rus YUKOS şirketi baş rolü oynamaktadır. Kısacası Rusya'dan Beyaz Rusya'ya, Ukrayna'ya, Slovakya'ya, Macaristan'a ve Hırvatistan'a doğru uzanan ham petrol boru hattı sayesinde Ruslar Adriyatik sahiline çıkış bulacak ve başlangıçta günlük 100 bin varil ham petrol ihraç edebileceklerdir. Söz konusu hattın faaliyete başlamasından 10 yıl sonra ilgili kapasitenin günlük 300 bin varile çıkarılması hedeflendiği bildirilmiştir. Kapasitesi göreceli olarak çok daha düşük ise de, Rusya bu yoldan da Türk boğazlarını devre dışı bırakmaya çalışmaktadır. En son olarak Türk boğazlarıyla alakası olmayan, ancak Balkanlar'la yakından ilgili olan ve günlük kapasitesi 50.200 varil olan Selanik-Üsküp ham petrol boru hattına da değinmekte fayda vardır. Petrol açısından dışa bağımlı ve toplam enerji tüketimi içerisinde petrolün payı yüzde 63 olan Yunanistan, 'Hellenic Petroleum' şirketi ile inşa etmiş olduğu Selanik-Üsküp petrol boru hattı sayesinde, Üsküp'teki OKTA rafinerisine Temmuz 2002'den bu yana ham petrol ihraç etmeye başlamıştır. Söz konusu boru hattının uzunluğu 214 km olup, maliyeti 110 milyon Doların üzerindedir. Boru hattının yüzde 80'i Yunanistan'ın, %20'si ise Makedonya'nın mülkiyetindedir. Selanik-Üsküp boru hattı şu anda Kosova'ya doğru uzatılmaktadır ve bunun ardından Sırbistan'a kadar açılmak hedeflenmektedir. Yunanistan'ın Balkanlar'daki etkinliğini gittikçe artırmakta olduğu ve bunun enerji sektörüne de yansıdığı görülmektedir (Türbedar, 2003:230).

Genel Değerlendirme ve Sonuç

Küresel ölçekte bakıldığında Balkanların enerji arzı açısından çok da önemli olmadığı rahatlıkla söylenebilir. Bunun temel nedeni petrol başta olmak üzere diğer türev enerji kaynakları açısından bölgenin son derece fakir olmasıdır. Dolayısıyla enerji arzının

güvenliğinin temin edilmesi anlamında Balkanlar günümüze kadar dikkat çeken bölgelerden birisi olmamıştır. Ancak enerji güvenliğinin kapsamının giderek genişlemesi, dağıtım ve iletim kanallarının çeşitlenmesi, enerji ihtiyacının karşılanmasında çok farklı yöntemlerin kullanılmaya başlanması gibi nedenlerden ötürü, arz anlamında önemsiz olsa da Balkanların da küresel enerji güvenliği denklemine dahil edilmesi gereği ortaya çıkmaktadır. Burada iki noktanın altını çizmek gerekmektedir. Birincisi, mevcut enerji arz ve dağıtım rotaları arasında önemsiz bir konumda olsa da Balkanların ileride nasıl bir rol üstleneceği bölgenin enerji güvenliği açısından önceliğini ve önemini belirleyecektir. Diğer bir deyişle, Balkanların enerji güvenliği açısından önemi, dağıtım rotalarının bir parçası olma kabiliyet ve rolü ile yakından ilişkilidir. Böylesi bir rolün çerçevesi ve niteliği ise küresel ve bölgesel ilişkilerin karmaşık dinamikleri tarafından belirlenecektir. Bu nokta ile bağlantılı bir başka önemli gerçek de bölgenin istikrarsız yapısıdır. Bu istikrarsızlığın kökeninde çok sayıda farklı faktörün yer alması, bölge güvenliğinin sağlanmasını zorlaştıran en önemli neden olarak öne çıkmaktadır. Özellikle etnik fay hatlarının güçlü bir biçimde varlığı ve bu hatların sıcak kitlesel çatışmalara neden olduğunun yakın tarihlerde teyit edilmiş olması burada hatırlanması gereken önemli bir kaygı kaynağı niteliğindedir. Geleneksel güvenlik ile nispeten daha yeni bir kavram olan enerji güvenliğinin yakınsadığı yer de tam olarak budur. Enerji güvenliğinin sağlanması doğrudan doğruya bölgesel güvenlik ile ilişkilidir. Balkanlarda özellikle etnik farklılıklardan kaynaklanabilecek sıcak çatışmaların önlenmesi ve muhtelif anlaşmazlıkların dostane yollarla çözülmesi pragmatik bir tercih haline gelecekse bunda enerji güvenliği ajandasının önemli bir katkısı olacaktır.

Kaynakça

Aydın Koyuncu, Ç. ‘‘Güney Akım Projesi Çerçevesinde Bulgaristan Enerji Politikasının Analizi’’, **Alternatif Politika**, Cilt 8, Sayı 2, Nisan 2016, s.349.

Arı, T. ve Pirinççi, F., ‘‘Soğuk Savaş Sonrasında ABD’nin Balkan Politikası’’, **Alternatif Politika**. Cilt 1. , Sayı 3. , s.1-3.

Belet, N., ‘‘Avrupa Birliği ve Enerji Arzı Güvenliği Açısından Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı’’, **Enerji Tabii Kaynakları, Uluslararası Avrasya Ekonomi Konferansı**, 2013, s.1000.

Britannica Ansiklopedisi, <http://global.britannica.com/search?query=Balkan>, Erişim: 30.10.2017.

Karpat, K., **Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri**. 1.Baskı. Ankara: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003, s.16.

Kodaman, T. ve Birsal, H. ‘‘21. Yüzyıl Balkan Jeopolitiğinin Çok Boyutlu Bir Bakış Açısı İle İncelenmesi ve Türkiye’ye Etkilerinin Değerlendirilmesi’’, **Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt 19, Sayı 1, 2014, s.56-57.

Kunt Akın, E., ‘‘Karadenizin Artan Jeopolitik Önemi’’, **Karadeniz Bülteni-Bahçeşehir Üniversitesi Karadeniz-Kafkasya Araştırmaları Merkezi Aylık Yayını**, Sayı 2, Aralık 2006, s.3.

Özey, R., **Dünya ve Türkiye Ölçeğinde Siyasi Coğrafya**. 9.Baskı. İstanbul: Aktif Yayınevi, 2013, s.271.

Özgöker, U. ve Batı, G.F., ‘‘AB’nin Doğu Sınırı Balkanlar’’, 1.Baskı, İstanbul, Der Yayınları, 2016, s.33-34.

Pamir, N., ‘‘Küresel Enerji Politikaları ve Türkiye’’, **TMMOB Türkiye 6. Enerji Sempozyumu – Küresel Enerji Politikaları ve Türkiye Gerçeği**, s.16.

Türbedar, E., ‘‘Balkanlar ve Enerji’’, **Avrasya Dosyası**, Enerji Özel, Bahar 2003, Cilt 9, Sayı 1, s.217.